

Wrocław, 31 marca 2017r.

dr hab. Elżbieta Biardzka prof. nadzw. UW
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Romańskiej
Zakład Językoznawstwa Francuskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej Agnieszki Wójcik-Marduly

La parole agressive

L'étude du discours conflictuel sur l'exemple de l'insulte

Maszynopis, stron 168

Rozprawa doktorska Pani Agnieszki Wójcik-Marduly składa się ze wstępu, 5 rozdziałów i podsumowania. Dołączono do nich aneks zawierający przykłady cytowane w pracy, streszczenia w języku polskim, francuskim i angielskim oraz bibliografię obejmującą 53 pozycje.

Praca jest rodzajem interesującego, interdyscyplinarnego studium poświęconego agresji słownej na przykładzie zniewagi (*insulte*). Autorka zapowiada we wstępie, że analiza ma charakter socjolingwistyczny (Bourdieu) i pragma-semantyczny, a wykorzystany w niej zostaje dorobek francuskiej teorii wypowiedzania (Bally i intelektualne i emocjonalne nacechowanie wypowiedzi), anglo-amerykańskiej teorii aktów mowy i ról społecznych (Austin, Searl, Goffman), a także teorii argumentacji dotyczącej polemiki (Amossy, Windisch) i aktów przemocy słownej definiowanych jako efekt wzrostu napięcia dyskursywnego (Moise, Auger, Fracchiola, Schulz-Romain). Za materiał analizy posłużyły komentarze internautów ze stron internetowych francuskiego wielkonakładowego dziennika *Le Figaro* i magazynu *Closer* przynależącego do prasy typu *people*. Autorka rozprawy nie uzasadnia doboru korpusu.

Pierwszy rozdział poświęcony jest przemocy słownej (*violence verbale*). *Violence* (przemoc) zostaje potraktowana jako termin rodzajowy, w którego znaczenie wpisują się *agression* (agresja) i *agressivité* (agresywność); na str. 13. czytamy : „Nous allons considérer la parole agressive comme un phénomène qui s'inscrit dans un univers plus large *celui de la

violence”). Jest to obserwacja, z którą trudno się nie zgodzić, wiele francuskich prac opisujących najróżniejsze formy konfliktu słownego nazywa je właśnie aktami przemocy (*violence*), jednak przyjęcie takiej optyki powinno chyba zostać odzwierciedlone w tytule rozprawy?

W kolejnych częściach pierwszego rozdziału pracy zdefiniowane i opisane zostają pojęcia *violence* (przemoc) *agression* (agresja) i *agressivité* (agresywność). Potem idzie *violence verbale*, czyli przemoc słowna. Omówiona ona zostaje w aspekcie językowym. Natomiast *agression* (agresja) omówiona jest w aspektach społecznym i językowym.

Takie zestawienie pojęć uprasza się o zróżnicowanie, ustalenie, jakie są między nimi relacje. Dobrze byłoby też ustalić, dlaczego taki jest wybór tych pojęć, a nie innych np. *la haine*, *la parole haineuse*, *l'impolitesse*, *la parole impolie* ? W konkluzji po rozdziale pierwszym nieco brakuje takiego podsumowania. Nasuwa się zatem pytanie dlaczego Autorka nie skorzystała z rozwiązań zawartych w wielu pracach, które opisywane zjawiska wpisują w rodzajowe pojęcie *violence* ? Na przykład:

Auger, N. et Moïse C., 2005, « Violence verbale : malentendu ou mésentente », Bacha, G., Laroux, G. et Séoud, A. (Eds), actes du colloque Le malentendu, du 15 au 17 avril 2004, Presses Internationales de la Faculté des Lettres de Sousse (Tunisie), éditions officielles de la République tunisienne : 293-302.

Auger, N., 2007, « La relation médias/société en question : un cas de violence dans une banlieue de Perpignan », À l'école de la sécurité, Ville-Ecole-Intégration (VEI), n°146, décembre : 45-53.

Fracchiolla, B., Moïse, C., (2009) : « Construction de la violence verbale et circulation des discours autour du Contrat Première Embauche », Lopez-Munoz, J.-M., Marnette, S., Rosier, L., Vincent, D. (dir.), *La circulation des discours, collection Langue et pratiques discursives*, Canada, Nota Bene, 330 pages, p.103-126. ISBN 978-2-89518-339-6

Moïse, C. 2007, « Contexte et violence verbale », *La mise en œuvre des langues dans l'interaction*, 4ème colloque du réseau de sociolinguistique, Paris, 7-8 octobre 2005, collection Espaces discursifs, L'Harmattan : 79-101

Moïse, C. (2006) : « Analyse de la violence verbale : quelques principes méthodologiques », in *Actes des XXVI journées d'études sur la parole, 12-16 Juin Dinnard*, jep2006.irisa.fr/JEP06_ACTES.PDF.

Moïse, C. (2009) : « Espace public et fonction de l'insulte dans la violence verbale », in D. Lagorgette (éd.), *Les insultes en français : de la recherche fondamentale à ses*

applications (linguistique, littérature, histoire, droit), Chambéry, Université de Savoie, 201-219.

Dodatkowo, niektóre tych prac wzbogaciłyby bibliografię.

Drugi rozdział rozprawy przedstawia językowe podejście do *parole aggressive*. Składają się na niego trzy podrozdziały. Pierwszy poświęcony jest znów *violence verbale*, drugi wprowadza pojęcie *discours conflictuel* zapowiedziane w tytule pracy, a trzeci omawia *parole aggressive* na poziomie interakcji. Redakcja i tytułu głównego i podtytułów wymaga tu pewnych przeformułowań, ponieważ relacja do ich zawartości nie zawsze jest w pełni adekwatna. Rozdział „Violence verbale et son cadre linguistique” (str. 31) nie zawiera w istocie treści dotyczącej traktowania *violence verbale* przez de Saussure’a czy Chomskyego, bo badacze ci przecież się tym problemem nie zajmowali. Chodzi zatem raczej o koncepcję opisu języka, a nie o koncepcję opisu *violence verbale*. Pojęcie *discours conflictuel* jest zawarte w tytule rozprawy, uważam, że powinno zostać wyjaśnione i omówione w pierwszej kolejności, a nie dopiero na 34. stronie pracy. Poza tym jest to kolejne pojęcie, które trzeba byłoby usytuować w stosunku do innych pojęć badawczych używanych w rozprawie.

Typologia *discours conflictuel*, a w szczególności podane za Windischem zestawienie różnic pomiędzy językiem „logicznym” a „emocjonalnym” mogącym prowadzić do agresji są interesujące, trafnie wybrane i pomocne w rozprawie. Zamykający tę część pracy kolejny podrozdział, którego tytuł zapowiada opis/analizę związków pomiędzy *parole aggressive* a interakcją (str. 43) w istocie opisuje samą interakcję (Vion, Kerbrat-Orecchioni, Grice).

Rozdział trzeci omawia *parole aggressive* w kontekście emotywnym. Autorka, podobnie jak w poprzednich rozdziałach, traktuje to zagadnienie w szerokim, interdyscyplinarnym kontekście. Sięga do Grand Dictionnaire de Psychologie Larousse, odnosi się do zagadnień związanych z komunikacją nacechowaną emocjonalnie (intencyjnie lub nie) i zastanawia się nad językowymi wykładnikami emocji (str. 57) i nad sposobami analizy emocji w wypowiedziach. Jest to ciekawy, rzeczowy i wyczerpujący rozdział.

Kolejny, czwarty rozdział poświęcony jest *insulte* (zniewadze), która jest formą wyrażania agresji słownej. Podobnie jak inne pojęcia badawcze zostaje ona przedstawiona w szerokim, pragmatycznym kontekście. Omówienie tego zagadnienia otwierają dane leksykograficzne, po nich następują definicje aktów zniewagi i znieważania, w następnej kolejności mamy definicje, które Autorka nazywa „klasycznymi” (J. Derive i J.-M. Derive, Ph. Ernotte i L. Rosier) oraz klasyfikacje aktów zniewagi słownej. Aspekt semantyczny *insulte* obejmuje omówienie teorii J.-C. Milnera, następnie D. Lagorgette. Interesujący jest podpunkt 5.1. gdzie omówiony zostaje, wg N. Ruweta, paradygmat słownictwa *insulte* w

najróżniejszych polach semantycznych. Osobny, kolejny punkt zostaje poświęcony zniewagom dotyczącym kobiety, a następnie zniewagom (wyzwiskom?) seksualnym. Zastanawiam się, czy zamiast tworzyć w tych miejscach osobne punkty nie można byłoby zaproponować uzupełnienia paradygmatu Ruweta w polu *Eros et Aphrodite*. Rozdział czwarty zawiera także uwagi dotyczące metafor i kreatywności językowej dotyczących *insulte*. W następnej kolejności Autorka rozpatruje problem synonimii w obrębie leksyki zniewagi, a także rolę czasowników i przymiotników w znieważaniu. Co do podpunktu poświęconego przymiotnikom, brak w nim przykładów. *Insulte* jest również omówiona w kontekście składniowym, w tym przypadku wolałabym raczej mówić o kontekście wypowiedawczym (*énonciatif*), ponieważ mowa tu o modalnościach (str. 92-93). Autorka monografii nie zapomina o parawerbalnych elementach wypowiedzienia zniewagi (intonacja, proksemika), choć szkoda, że nie sięgnęła do jednego z numerów *Langue Francaise*, aby wspomnieć również o gestach towarzyszących wypowiedzianiu zniewag:

Fisher Sophie, « L'insulte : la parole et le geste », In: *Langue française*, n°144, 2004. *Les insultes : approches sémantiques et pragmatiques*, sous la direction de Dominique Lagorgette et Pierre Larrivée. pp. 49-58. DOI : 10.3406/lfr.2004.6807 www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_2004_num_144_1_6807

Langue française, n°144, 2004. *Les insultes : approches sémantiques et pragmatiques*, sous la direction de Dominique Lagorgette et Pierre Larrivée. pp. 125-127. www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_2004_num_144_1_6811

Pragmatyczne omówienie funkcjonowania zniewag uzupełniają rozważania o performatywności wypowiedzi (klasyfikacja R. Przybylskiej), stygmatyzacji, retoryce zniewagi, jej emotywności, funkcjach społecznych, a także interpretacji w oparciu o wskaźniki wypowiedawcze i kryterium fortunności wypowiedzeń.

Rozdział piąty, kończący rozprawę, poświęcony jest w całości analizie – na poziomie gramatycznym i pragmatycznym – autentycznych komentarzy internautów publikowanych na stronach internetowych. Na szczególne zainteresowanie zasługuje tu klasyfikacja wyrażen używanych jako zniewagi (seksualne, polityczne, ideologiczne, przeciwko wspólnotom, anty-instytucyjne), choć nie wiedzieć dlaczego pojawia się tutaj użycie nazwy własnej jako podgrupa. Zniewagi są następnie poddane analizie w kategoriach naruszania wartości, po czym Autorka omawia intencjonalność wypowiedzi znieważających oraz ich poziom

odbiorczy. Rozdział ten kończy analiza komentarzy pod zamieszczonym na stronie *Closer* wywiadem z Carłą Bruni. Pracę zamyka konkluzja (*conclusion générale*), w której sporo jest odniesień przede wszystkim do części analitycznej.

W pracy muszę odnotować pewne niezręczności językowe. Na przykład w przypadku słowa „La caractéristique” użytego na stronie 39. chodzi zapewne o « caractérisation ». Innym przykładem jest konstrukcja zdania cytowanego wyżej, to jest „Nous allons considérer la parole agressive comme un phénomène qui s’inscrit dans un univers plus large *celui de la violence”. Zdarzają się literówki, jak na przykład na stronie 29. (*conclusions). Po każdym tytule Autorka konsekwentnie stawia kropkę. Tymczasem po tego rodzaju elementach tekstowych nie stawia się kropki. W pracy sporo długich cytatów, które nie są „wmontowane” w tekst. Rozprawa zyskałaby, moim zdaniem, gdyby przynajmniej niektóre z nich zostały przeformułowane.

Rozprawa mgr Agnieszki Wójcik-Marduły wnosi istotny wkład w rozwój badań językoznawczych nad przemocą słowną. Autorka przedstawiła rodzaj bardzo szerokiego sprawozdania, relacjonując wyczerpująco wszelkie wątki badawcze związane z opisem przemocy. W rozdziale analitycznym udowodniła w szczególności, że opanowała kluczowe pojęcia badawcze i potrafi się nimi adekwatnie posługiwać. W tak rozległym materiale można byłoby pokusić się być może o kilka istotnych syntez (jak na przykład w opisie paradygmatu Ruweta w polu *Eros et Aphrodite*, o czym piszę wyżej), aby uniknąć rozproszenia materiału i punktowych uwag, jednak nie może to zmienić jednoznacznie pozytywnej oceny pracy wykonanej przez Autorkę rozprawy.

Wobec powyższego stwierdzam, że rozprawa doktorska Agnieszki Wójcik-Marduły spełnia wymogi stawiane tego typu pracom naukowym i w myśl ustawy z 13 marca 2003 roku „o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” wnioskuję o dopuszczenie jej Autorki do dalszych czynności przewodu doktorskiego.

Elżbieta Brandy